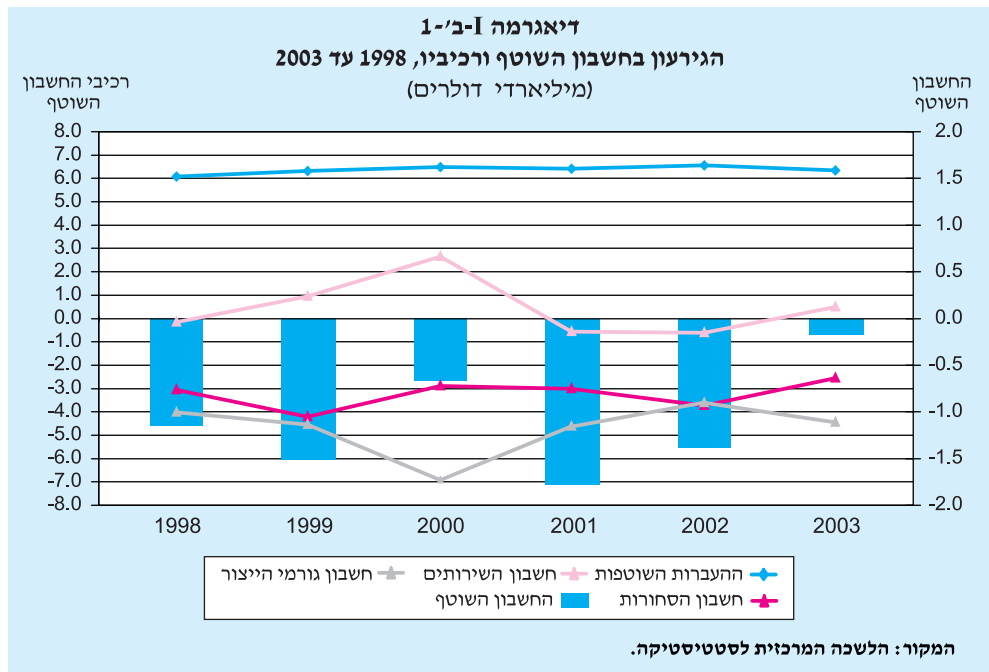

פרק I-ב' החשבון השוטף וחשבון ההון¹

1. ההתפתחויות העיקריות

הגירעון בחשבון השוטף הגיע בשנת 2003 לרמה הנמוכה ביותר מזה עשור.

הגירעון בחשבון השוטף של מאזן התשלומים הגיע בשנת 2003 ל-0.2 מיליארד דולרים, לעומת גירעון של 1.4 מיליארדים בשנת 2002, ורמתו הייתה הנמוכה ביותר בעשור האחרון (לוח I-א' ודיאגרמה I-ב'1). לשיפור בחשבון השוטף תרם המגזר הפרטי, שהקטין את גירעונו בכ-1.8 מיליארדי דולרים לעומת הממוצע בארבע השנים הקודמות (לוח I-ב'1). לעומתו המגזר הציבורי, שלו עודף קבוע בחשבון השוטף, הקטין השנה את העודף בכ-0.6 מיליארד דולרים לעומת ממוצע השנים הקודמות בגלל עלייה בתשלומי הריבית של הממשלה, ירידה בהכנסות בנק ישראל על יתרות מטבע החוץ וירידה בהעברות השוטפות לממשלה (לוח I-ב'2).

השיפור שחל השנה בחשבון השוטף נובע מחשבון הסחורות ומחשבון השירותים, בעוד שבחשבון ההכנסות מגורמי ייצור ירדו ההכנסות נטו - כתוצאה מהירידה בהכנסות נטו מריבית ומגידול ההוצאות ההוניות על ההשקעות הישירות של תושבי חוץ (רווחים שחולקו ורווחים שלא חולקו) - ופחתו גם ההעברות השוטפות. השיפור בחשבון השוטף

1 פרק זה אינו דן בהיבטים המקרו-כלכליים של החשבון השוטף; נושא זה נדון בהרחבה בחוברת השנייה של הדוח, שנכתבה במחלקת המחקר.

לוח I-ב'-1

החשבון השוטף של המגזר הפרטי, 1999 עד 2003 (מיליוני דולרים)

2003	2002	2001	2000	1999	
-3,128	-4,530	-5,164	-4,361	-4,806	1. הסחורות, השירותים וגורמי הייצור נטו (א.ב.ג.)
-506	-1,315	-858	-947	-2,144	א. הסחורות נטו
29,753	27,487	27,974	31,153	25,827	יצוא
-30,258	-28,801	-28,832	-32,100	-27,971	יבוא
688	-421	-386	2,777	1,059	ב. השירותים נטו
-3,311	-2,795	-3,920	-6,191	-3,720	ג. ההכנסות מגורמי הייצור
2,305	2,123	2,100	2,131	2,114	2. ההעברות השוטפות נטו
-823	-2,407	-3,064	-2,230	-2,692	3. החשבון השוטף נטו (3=1+2)

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

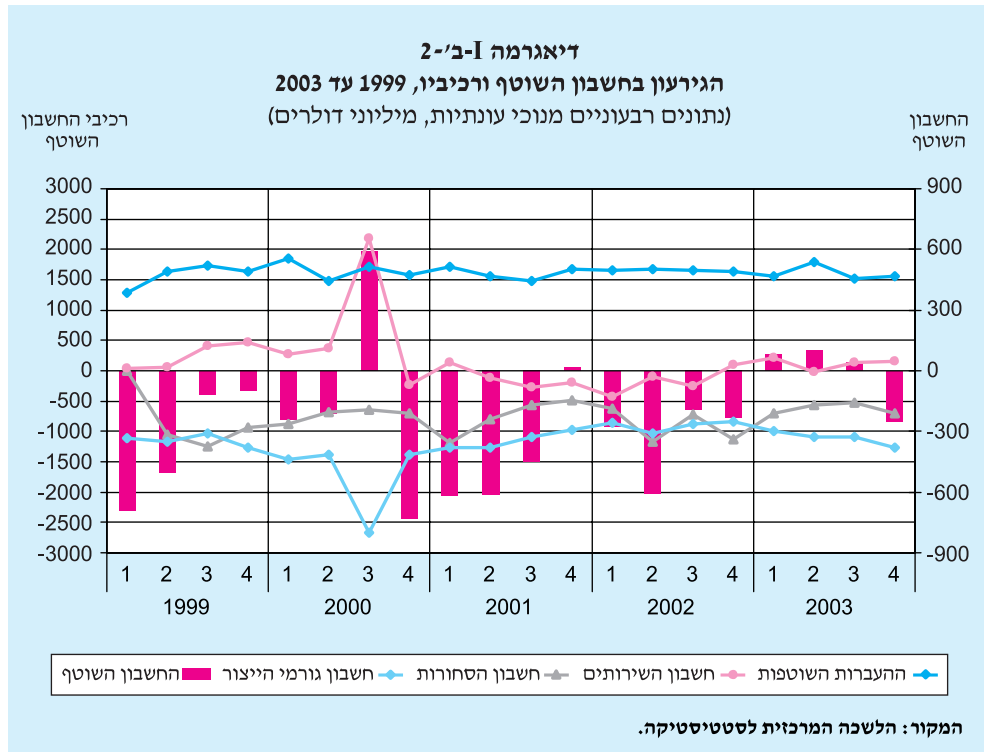
לוח I-ב'-2

החשבון השוטף של המגזר הציבורי, 1999 עד 2003 (מיליוני דולרים)

2003	2002	2001	2000	1999	
-3,384	-3,399	-3,021	-2,793	-3,019	1. הסחורות, השירותים וגורמי הייצור נטו (א.ב.ג.)
-3,957	-4,192	-4,005	-3,837	-3,996	מזה: הממשלה
-2,055	-2,411	-2,147	-1,936	-2,070	א. הסחורות נטו (היבוא הביטחוני)
-192	-184	-167	-121	-118	ב. השירותים נטו (הממשלה)
-1,137	-804	-707	-736	-832	ג. ההכנסות מגורמי הייצור
-1,711	-1,598	-1,692	-1,781	-1,809	הממשלה
-395	-539	-432	-490	-579	מזה: ריבית נצברת
574	794	985	1,044	977	בנק ישראל
4,033	4,426	4,309	4,352	4,198	2. ההעברות השוטפות נטו
3,251	3,640	3,582	3,433	3,485	הממשלה
782	786	727	920	714	המוסדות הממשלתיים והלאומיים
650	1,027	1,289	1,559	1,179	3. החשבון השוטף נטו (3=1+2)
-706	-553	-423	-405	-512	מזה: הממשלה
-311	-13	9	85	68	הממשלה ללא ריבית נצברת

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

פרק ב', החשבון השוטף וחשבון ההון

השיפור בחשבון השוטף הושפע מההתאוששות בכלכלה העולמית ומהאיחור בהתאוששות הפעילות הריאלית במשק.

התרחש בעיקר במחצית הראשונה של השנה. היקפו קטן ברביע השלישי בחצי לעומת קודמו, ואילו ברביע הרביעי הייתה הרעה בגירעון, בעיקר כתוצאה מגידול ההוצאות ההוניות על השקעות תושבי חוץ (דיאגרמה I-ב'-2).

השיפור שחל השנה בחשבון השוטף הושפע מההתאוששות בכלכלה העולמית ומהאיחור בהתאוששות של הפעילות הריאלית במשק, שהחלה רק במחצית השנייה של השנה:

א. ההתאוששות שהחלה בכלכלה העולמית ובאה לביטוי בהתרחבות הסחר העולמי תרמה לגידול יצוא הסחורות והשירותים מעבר לגידול היבוא.

ב. ההתאוששות בפעילות הריאלית במשק החלה רק במחצית השנייה של השנה, ועל כן במונחים שנתיים היה יבוא נכסי ההשקעה ומוצרי הצריכה בני הקיימא נמוך מזה של השנה הקודמת ותרם לצמצום הגירעון בחשבון השוטף.

ג. ההתפתחויות העולמיות תרמו להקטנת ההכנסות נטו מריבית כתוצאה מהירידה בריבית העולמית, בגלל מבנה הנכסים וההתחייבויות של מכשירי החוב, וכן לגידול ההשקעות של תושבי חוץ במשק, שהביא לגידול ההוצאות עליהן - רווחים שחולקו ורווחים שלא חולקו.

תרומה קטנה בלבד לצמצום הגירעון במאזן התשלומים הייתה להקטנת מספר העובדים הזרים, משום שהירידה בהוצאות השכר קוזה ברובה על ידי ירידת ההכנסות הנובעות מהעובדים הזרים - ההכנסות מהוצאות הקיום שלהם, הנרשמות בסעיף התיירות, והכנסות הממשלה ממסים.

ההעברות השוטפות נטו קטנו השנה, בעיקר בשל הירידה בהעברות למגזר הציבורי. נעצרה השנה מגמת הגידול בהעברות השוטפות למגזר הפרטי, והן התייצבו ברמת השנה הקודמת, אך ירד היקף ההעברות של תושבי ישראל לחו"ל, ולכן גדלו ההעברות נטו למגזר הפרטי.

הגירעון הטעון מימון של המשק² ממומן לאורך שנים בעיקר מהעברות שוטפות ומהעברות הון (ראו להלן, סעיף 6). בשנים האחרונות נהנה המשק מעודף של מקורות שאינם חוב - העברות והשקעות במכשירי הון נטו. מקורות אלה, שהיו גדולים מהגירעון הטעון מימון, העבירו את המשק כבר בשנת 2002 ממצב של חוב חיצוני נטו למצב של עודף נכסי חוב נטו, משמע שהמשק הפך מלווה נטו למלווה נטו לחו"ל. לעלייה שהייתה השנה בהשקעות תושבי חוץ הייתה תרומה מכרעת בהכפלת עודף נכסי החוב נטו, והוא הגיע בסופה לכ-7 מיליארדי דולרים. גידול זה נבע מהמגזר הפרטי ומגידול של יתרות המט"ח של בנק ישראל, בעוד שהממשלה הגדילה השנה את נטילת החוב מחו"ל, עקב גיוס ההון במסגרת הערבויות. חלק ניכר מגיוס ההון הופקד בבנק ישראל והגדיל את יתרות המט"ח, ותרם בכך לגידול המהיר של עודף נכסי החוב נטו לזמן קצר.

2. חשבון הסחורות

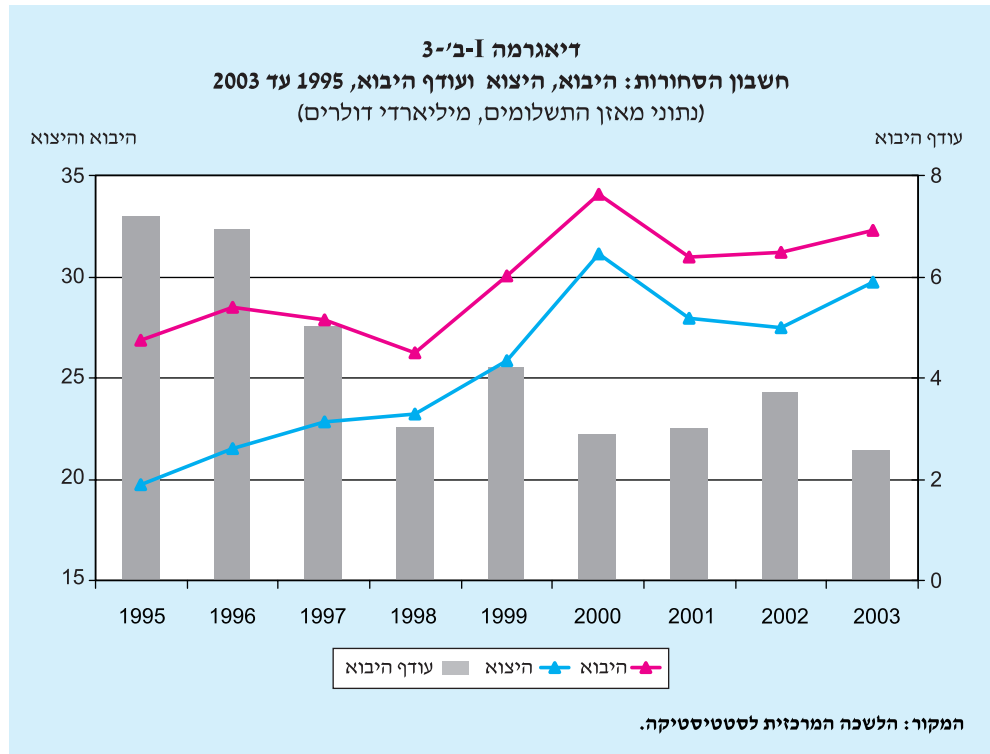
א. דברים כלליים

בחשבון הסחורות נטו פחת הגירעון בשנת 2003 ב-1.2 מיליארדי דולרים - על אף ההרעה בתנאי הסחר - והסתכם ב-2.6 מיליארדים; זאת משום שהתרחבות היצוא הייתה גדולה מהתרחבות היבוא (דיאגרמה I-ב'-3) - תוצאת ההתאוששות שהחלה בכלכלה העולמית והתבטאה בהתרחבות הסחר העולמי. השיפור בחשבון הסחורות נזקק ברובו למגזר הפרטי (0.8 מיליארד דולרים) ולירידה ביבוא הביטחוני (0.4 מיליארד) (לוח I-ב'-1 ולוח I-ב'-2). לענף היהלומים עודף קבוע בחשבון הסחורות (ראו תיבה), ובניכוי העודף של הענף (0.5 מיליארד דולרים) הסתכם הגירעון של המגזר הפרטי בחשבון הסחורות ב-1.0 מיליארד, לעומת ממוצע של 1.4 מיליארדים בשלוש השנים האחרונות. את ההתפתחויות בחשבון הסחורות של המגזר הפרטי נפלח לפי גושי המטבע ואזורי הסחר ולפי מידת העצימות הטכנולוגית³.

היצוא של המגזר הפרטי התרחב יותר מאשר היבוא, ולכן הצטמצם הגירעון בחשבון הסחורות.

2 הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור בניכוי ההפרשים הסטטיסטיים. הפרשים אלו משקפים טעויות מדידה הן בחשבון השוטף והן בתנועות ההון, אך התנדטיות בהם מקשה על ניתוח התפתחותם.

3 ניתוח זה נעשה לפי נתוני סחר החוץ. נתוני מאזן התשלומים בחשבון הסחורות של המגזר הפרטי שונים מנתוני הנטו של סחר החוץ מכמה סיבות, ואלה העיקריות שבהן: א. נתוני היבוא והיצוא במאזן התשלומים נרשמים על בסיס פו"ב, כלומר ללא הוצאות הובלה וביטוח. הנתונים על הוצאות אלה, אם שולמו לגורמי חוץ, נרשמים בסעיפים המתאימים של חשבון השירותים. ב. נתוני סחר החוץ אינם כוללים את הפעילות עם הרשות הפלשתינית. ג. נתוני מאזן התשלומים כוללים תיקונים שונים בנתונים, שאינם נעשים בנתוני סחר החוץ. הניתוח מתבסס גם על נתוני הברוטו של סחר החוץ (ללא החזרות) וגם על הדיווחים ממערכת הבנקאות למחלקה לפעילות המשק במט"ח.

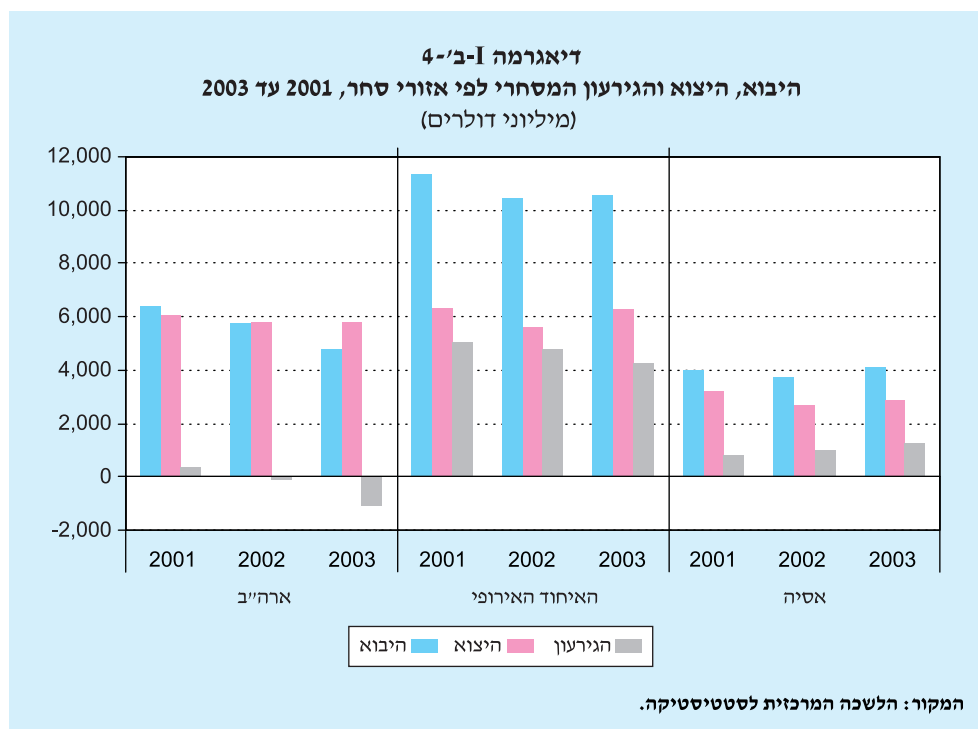
ב. הגירעון המסחרי ללא יהלומים לפי ארצות הסחר העיקריות

בגירעון המסחרי ללא יהלומים (לפי נתוני סחר החוץ), נרשם השנה שיפור של חצי מיליארד דולרים, והוא הסתכם ב-6.5 מיליארדים. השיפור הגדול ביותר בהקטנת הגירעון השנה היה בסחר עם ארה"ב, שעודף הסחר אתה גדל בכמיליארד דולרים - ל-1.1 מיליארדים; הגירעון מול האיחוד האירופי ירד בחצי מיליארד דולרים, ל-4.3 מיליארדים, ואילו מול אסיה גדל הגירעון ב-0.3 מיליארד, ל-1.3 מיליארדים (דיאגרמה I-ב'-4).

התפלגות הגירעון לפי אזורים⁴ מראה כי משקל ארצות האיחוד האירופי בגירעון הוא 66%. הסיבה לכך היא כי כ-40% מיבוא הסחורות ללא יהלומים מקורם בארצות אלו, בעוד שעיקר היצוא - כ-70% הוא למדינות אחרות.

על פי נתוני סחר החוץ, שהם נקובים בדולרים והושפעו השנה מהתחזקות האירו לעומת הדולר, השתנו בשנת 2003 משקלות היעדים הגיאוגרפיים של סחר החוץ ללא יהלומים - עלה מעט משקל היצוא לאיחוד האירופי ופחת משקל היצוא לארה"ב, ואילו משקל היצוא לאסיה ולשאר הארצות נותר יציב. שינוי גדול יותר נרשם ביבוא, שבו נותר משקל היבוא מהאיחוד האירופי יציב, אך גדל משקל היבוא מאסיה על חשבון היבוא מארה"ב, שירד. בהתפתחות במהלך השנה בולטת המחצית השנייה, שבה גדל משקל היצוא לאסיה וירד משקל היצוא לארה"ב ולאירופה, וגם מגמות השינוי ביבוא היו דומיננטיות יותר.

4 בניית ההתפלגות להלן יש לתת את הדעת למשקל הגבוה של מדינות לא מסווגות, שהוא 8% ביצוא ו-12% ביבוא.

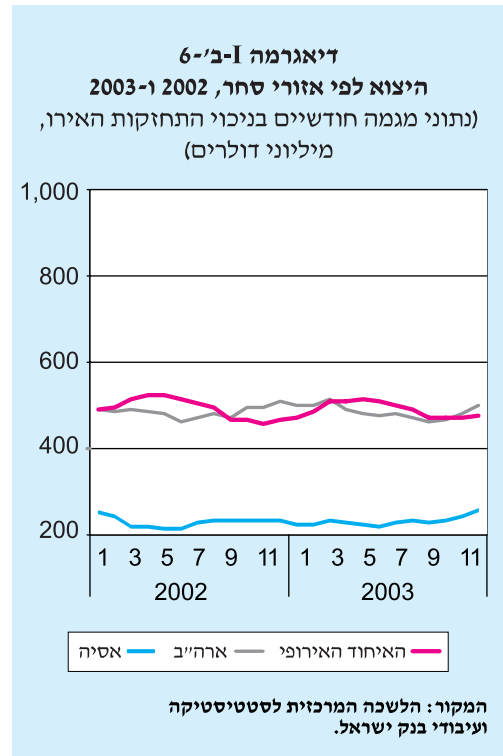
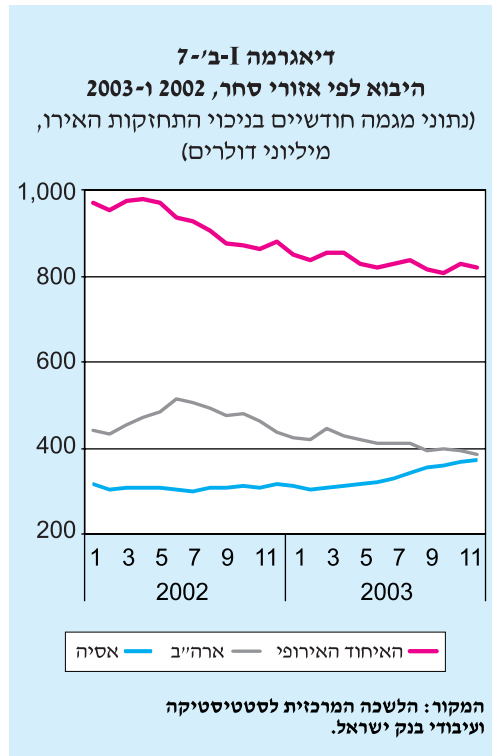
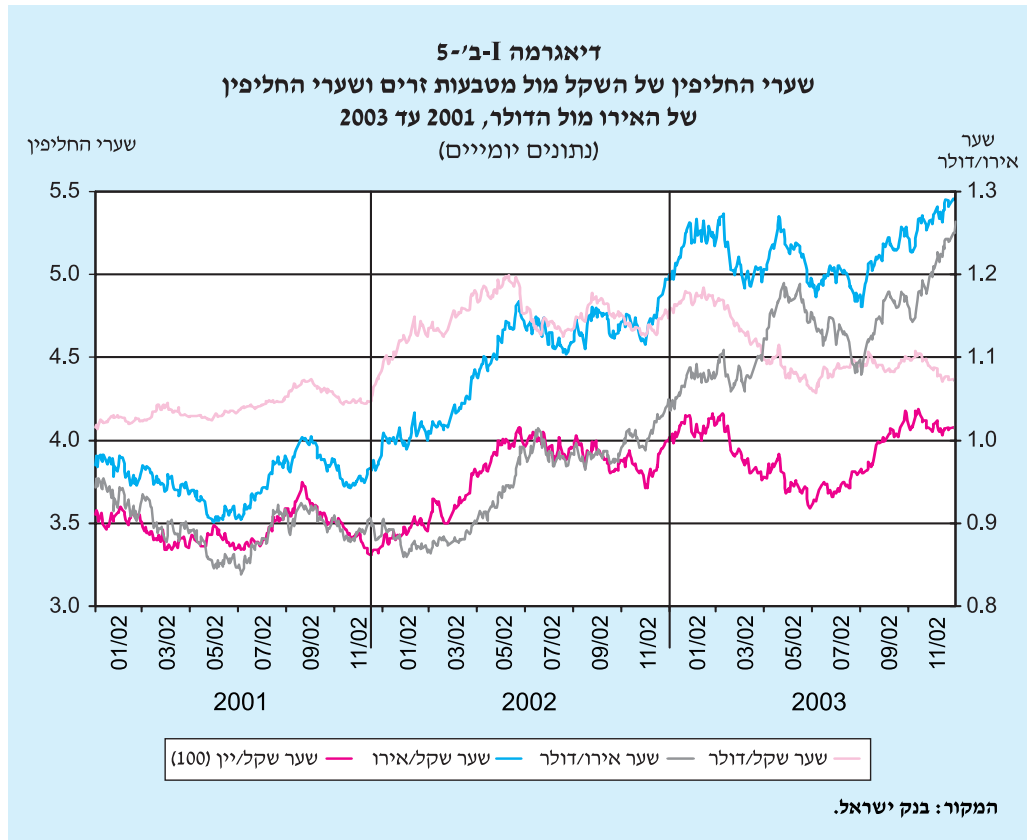
נתוני סחר החוץ נקובים בדולרים ולפיכך אינם משקפים את מלוא ההתפתחויות השנה, שכן התחזקות האירו מול הדולר (דיאגרמה I-ב' 5) פעלה להגדלת ערך היצוא והיבוא מאירופה במונחי דולרים. מדיווחי הבנקים למחלקה לפעילות המשק במט"ח עולה כי כ-90% מתשלומי היבוא ומתקבולי היצוא בשנת 2003 התבצעו במטבעות דולר ואירו: 72% מתקבולי היצוא התקבלו בדולרים ו-17% באירו; 66% מתשלומי היבוא התבצעו בדולרים ו-24% באירו. כדי לאמוד את ההתפתחות ביבוא וביצוא עם האיחוד האירופי נוכחה השפעת התחזקות האירו לעומת הדולר על פי משקל התנועה הכספית באירו, וכך התקבל ערך מתוקן של הסחר עם מדינות האיחוד האירופי. תוצאה זו עדיין מוטה כלפי מעלה משום שסביר כי חלק מהסחר הנקוב בדולרים הושפע אף הוא מהתחזקות האירו. הנתונים המתוקנים מלמדים כי לא חל השנה שינוי מהותי בהיקף היצוא למדינות האיחוד האירופי, וכי ביבוא נמשכה השנה הירידה (דיאגרמה I-ב' 6, ודיאגרמה I-ב' 7). נראה כי מגמת הירידה ביבוא נובעת בין השאר מהתחזקות האירו, שהביאה לעליית מחירי היבוא מאירופה במונחים דולריים ולכן תרמה להסטת היבוא אל מדינות אחרות. לעומת זאת, השפעת התחזקות האירו לא ניכרת ביצוא, ואת אי גידולו ניתן להסביר, בין השאר, במצב הגיאו-פוליטי של המשק.

השוואה של נתוני היבוא מארה"ב ומאסיה מצביעה על ירידה ביבוא מארה"ב ועל עלייה ביבוא מאסיה, וחלקה של אסיה ביבוא השתווה השנה לחלקה של ארה"ב. במהלך 2003 ניכרה מגמת גידול ביבוא מאסיה, מרביתו ביבוא מסין, שגדל השנה ב-27% והגיע למיליארד דולרים (3.8% מסך היבוא ללא יהלומים). גידול היבוא מאזור זה, על רקע הירידה ביבוא מארה"ב ומאירופה, קשור כנראה למחירים הזולים יותר של היבוא מסין - תוצאת עלות נמוכה של כוח העבודה והצמדה של המטבע הסיני לדולר האמריקאי. תהליך

בניכוי ההשפעה של התחזקות האירו נותר היצוא לאירופה ללא שינוי, והיבוא מאירופה פחת.

היבוא מסין גדל ב-27% והגיע למיליארד דולרים.

פרק ב', החשבון השוטף וחשבון ההון

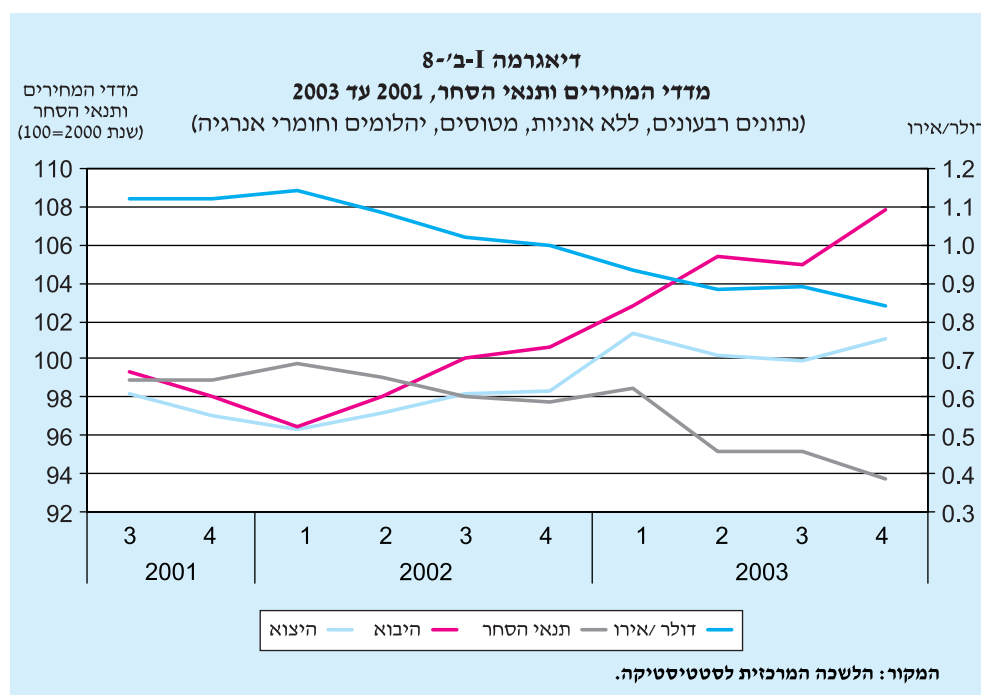
זה הוא חלק מהתחרות הגוברת מצד המדינות המתפתחות, שהביא לגידול היבוא מהן למדינות המפותחות על חשבון היבוא מהמדינות המפותחות.

ג. תנאי הסחר ושער החליפין הריאלי

כאמור, היצוא גדל יותר מאשר היבוא והגירעון בחשבון הסחורות ירד - על אף ההרעה בתנאי הסחר. שיעורה של הרעה זו (ללא אניות, מטוסים, יהלומים וחומרי אנרגיה) היה 2.8%, לאחר הרעה של 0.5% בשנת 2002. ההרעה השנה היא תוצאת העלייה של 6.4% במחירי היבוא לעומת עלייה של 3.4% במחירי היצוא, ונוסף על כך עלו מחירי האנרגיה ב-12%. היחלשות הדולר לעומת האירו תרמה להרעה בתנאי הסחר, מפני משקלן הגבוה של ארצות האיחוד האירופי ביבוא לעומת משקלן ביצוא, כפי שתואר לעיל (דיאגרמה I-ב' 8).

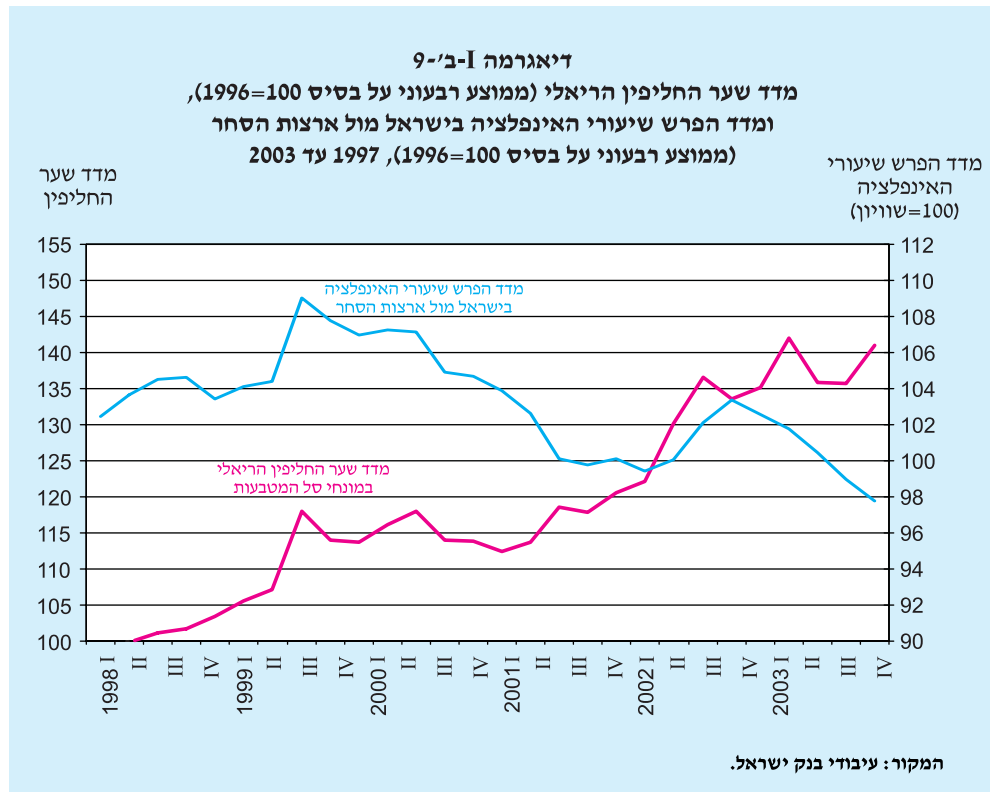
בשנת 2003 הורעו תנאי סחר החוץ בהשפעת היחלשות הדולר מול האירו אך מדד שער החליפין הריאלי במונחי סל המטבעות המשיך לעלות.

לשער החליפין הריאלי כמה מדדים, ואחד מהם מחושב על פי שער החליפין הנומינלי המוכפל ברמת המחירים בארצות הסחר ומחולק ברמת המחירים המקומית⁵. בשנת 2003 עלה השער הממוצע של סל המטבעות של 1.2%, המחירים בארצות הסחר של ישראל עלו ב-3.0%, ואילו המחירים בישראל עלו רק ב-0.7%. על כן עלה השנה ממוצע שער החליפין הריאלי במונחי סל המטבעות ב-3.6% בהמשך לעלייה של 11.7% בשנת 2002 (דיאגרמה I-ב' 9). העלייה ברמת שער החליפין הריאלי בשנת 2002 תמכה, ככל הנראה, בהתרחבות היצוא בשנת 2003. במהלך שנת 2003 הייתה תודתיות במדד שער החליפין

5 שער החליפין הריאלי חושב לפי הבסיס של שנת 1966 (1996=100). רמת המחירים בארצות הסחר חושבה לפי גושי הסחר, ובכל גוש לפי משקל הארצות עמן נעשה מרבית הסחר, ושוקללה על פי משקלות הסחר של ישראל (יבוא הסחורות ויצוא הסחורות) עם גושי הסחר השונים, בנתוני כל שנה ושנה.

הריאלי, ששיקפה בעיקר את השינויים בשער החליפין הנומינלי של סל המטבעות. לאחר עלייה של 5% ברביע הראשון ירד המדד ברביעים השני והשלישי של השנה לרמת הרביע הרביעי של 2002, וברביע הרביעי הוא חזר לרמת הרביע הראשון.

ד. היצוא והיבוא

יצוא הסחורות ברוטו, לפי נתוני סחר החוץ ללא יהלומים, גדל השנה ב-0.9 מיליארד דולרים והסתכם בכ-19 מיליארדים - בכ-5% יותר מאשר בשנת 2002 ובכ-2% פחות מאשר ב-2001.⁶ בניכוי עליית מחירי היצוא הסתכמה העלייה הכמותית של היצוא ב-2.1%. עיקר העלייה הכמותית הייתה ברביע האחרון של השנה. גידול היצוא במונחי דולרים פסח על ענפי הטכנולוגיה העילית, ויצוא ענף הרכיבים האלקטרוניים אף ירד ב-18%, אך בחודשים האחרונים של השנה החלה מגמת גידול ביצוא הענפים האלה. כתוצאה מהתפתחויות אלה ירד השנה ל-46% משקל היצוא של תעשיות הטכנולוגיה העילית בסך היצוא ללא יהלומים, שבשיאו, בשנת 2000, היה 53%.

6 לפי אינדיקציות שונות רמת היצוא הנמדדת על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומדווחת ברשימוני היצוא מוטה כלפי מטה, והתיקון שנעשה במאזן התשלומים אינו מלא: כך מצביעים דיווחים ישירים של חברות על יצוא בהיקפים גבוהים יותר מאשר ברשימוני היצוא, והיקפם של תקבולי תמורות היצוא עולה משמעותית על היצוא שנרשם ברשימונים.

עיקר הגידול ביצוא נרשם בענפי תעשיות הטכנולוגיה המעורבת – העילית והמסורתית – והטכנולוגיה המסורתית, המהווים מעל מחצית מסך היצוא התעשייתי.

פילוח היצוא לפי העצימות הטכנולוגית מלמד כי העלייה ביצוא נרשמה בתעשיות הטכנולוגיה המעורבת עילית, המעורבת מסורתית והטכנולוגיה המסורתית⁷. יצוא התעשיות האלה, המהווה מעל מחצית מסך היצוא התעשייתי, גדל ב-10%, ב-13% וב-4%, בהתאמה, ובולטות העליות של 15% ביצוא הענף כימיקלים וזיקוק נפט ושל 19% ביצוא של ענף הגומי והפלסטיקה (לוח I-ב' 3 ולוח I-ב' 4). יצוא תעשיות הטכנולוגיה העילית גדל רק בכ-1%, וגם זאת רק בזכות יצוא מוגבר בדצמבר (לוח I-ב' 3), אך נתוני המגמה של החודשים האחרונים מראים עלייה ביצוא של תעשיות אלה (דיאגרמה I-ב' 10). תעשיית הטכנולוגיה העילית בישראל מהווה קרוב למחצית מסך היצוא התעשייתי, והיא הייתה מנוע הצמיחה בעשור האחרון. רוב היצוא מתרכז בחברות מעטות, ולכן

לוח I-ב' 3

היצוא התעשייתי לפי העצימות הטכנולוגית (ברוטו), 1999 עד 2003

(שיעורי השינוי לעומת השנה הקודמת, אחוזים)

ההתפלגות	היצוא	שיעורי השינוי					
		2003	2002	2001	2000	1999	
2003	2003	2003	2002	2001	2000	1999	
		(מיליוני דולרים)					
100.0	19,255	5.2	-6.5	-6.8	27.9	5.5	סך כל היצוא ללא יהלומים מלוטשים
46.0	8,865	0.8	-12.6	-10.0	49.1	10.2	תעשיות טכנולוגיה עילית
26.2	5,051	8.9	-1.5	-2.6	16.6	1.2	תעשיות טכנולוגיה מעורבת עילית תעשיות טכנולוגיה מעורבת
18.4	3,541	12.5	1.5	-2.2	5.7	1.9	מסורתית
9.3	1,798	4.2	1.1	-5.8	2.2	2.5	תעשיות טכנולוגיה מסורתית

תעשיות הטכנולוגיה העילית הן: תעשיית המכונות למשרד ומיחשוב, רכיבים אלקטרוניים, כלי טיס, ציוד תקשורת ואלקטרוניקה, ציוד לבקרה ולפיקוח, תרופות.

תעשיות הטכנולוגיה המעורבת-עילית הן: תעשיית כימיקלים וזיקוק נפט למעט תרופות, מכונות וציוד, ציוד ומנועים חשמליים, כלי רכב מנועיים וציוד הובלה אחר.

תעשיות הטכנולוגיה המעורבת-מסורתית הן: כרייה וחציבה, גומי ופלסטיקה, מינרלים אל-מתכתיים, מתכות אל-ברזליות ויקרות, מוצרי ברזל ופלדה, מוצרי מתכת, כלי שיט, תכשיטים וצורפות, ומוצרים לנמ"א.

תעשיות הטכנולוגיה המסורתית הן: מוצרי מזון, משקאות וטבק, טקסטיל, הלבשה ועור, נייר, דפוס ומוצרי, מוצרי עץ ורהיטים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

7 להגדרת ענפים אלו ראו לוח I-ב' 3.

לוח I-ב' 4

היצוא התעשייתי של ענפי כלכלה נבחרים (ברוטו), 1999 עד 2003

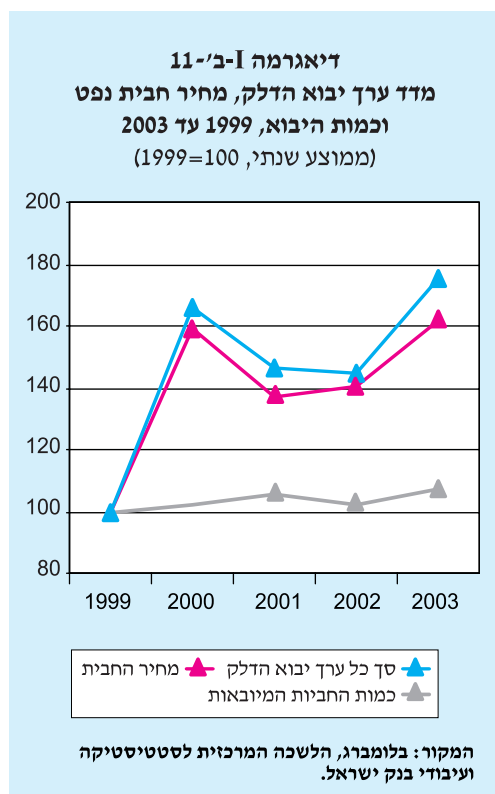
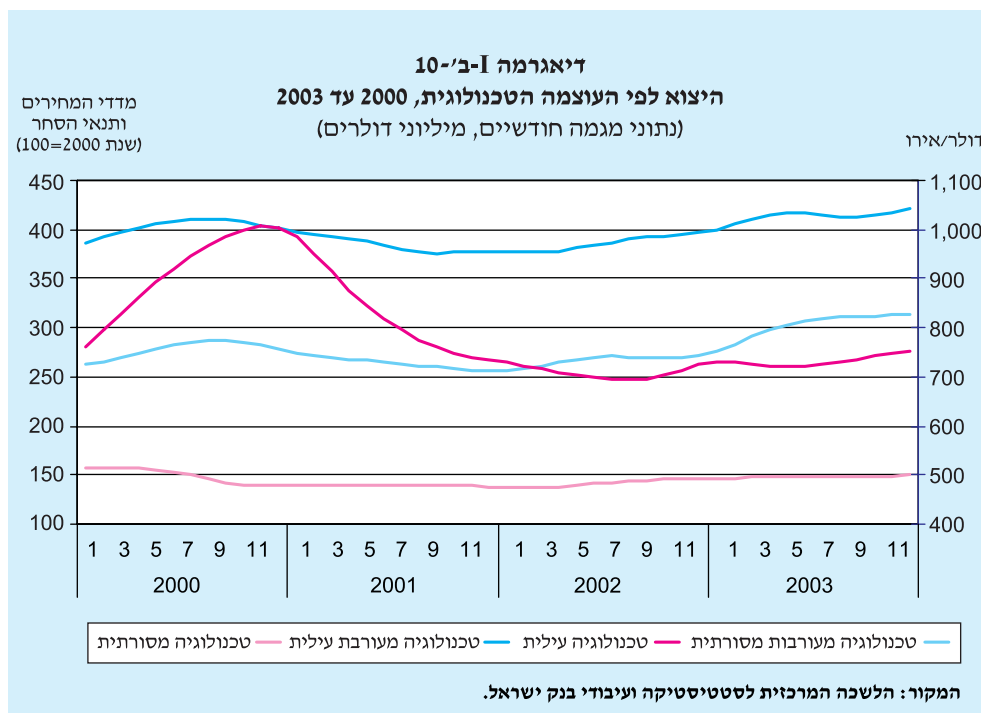
(שיעורי השינוי לעומת השנה הקודמת, אחוזים)

השינוי במחיר 2003	ההתפלגות 2003	היצוא 2003	שיעורי השינוי					
			2003	2002	2001	2000	1999	
(מיליוני דולרים)								
4.4	100.0	28,242	5.5	-1.1	-6.5	26.6	8.8	סך כל היצוא
3.0	68.2	19,255	5.2	-6.4	-6.9	27.9	5.5	סך כל היצוא ללא יהלומים מלוטשים
3.7	3.5	993	-1.0	-3.6	-9.0	0.7	6.8	טקסטיל, הלבשה ועור
7.4	16.2	4,567	11.1	9.7	1.2	18.5	5.3	כימיקלים וזיקוק נפט
1.6	4.5	1,285	18.5	0.8	0.5	4.0	15.9	גומי ופלסטיקה
6.4	3.6	1,017	3.2	-2.5	-4.6	8.9	-4.8	מוצרי מתכת בסיסית
7.5	3.9	1,103	8.9	-11.8	2.2	11.0	-6.2	מכונות וציוד
2.3	7.3	2,076	-11.5	-23.3	-16.1	146.9	1.6	רכיבים אלקטרוניים ומחשבים
0.4	16.2	4,572	7.4	-18.7	-13.0	30.8	14.2	ציוד תקשורת, בקרה, רפואי מדעי
-1.5	4.3	1,202	3.5	10.8	3.5	4.4	9.8	כלי הובלה
7.4	31.8	8,987	6.1	12.7	-5.4	23.3	18.2	יהלומים מלוטשים

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

למכירות של מוצרי אותן חברות יש השפעה מכרעת על היקף היצוא של הענף. כך צמיחה ושפל עולמיים בענף הטכנולוגיה העילית התבטאו בעוצמה רבה במכירות החברות הישראליות. עם זאת, היצוא של החברות הישראליות מתרכז בפלחי שוק מיוחדים, שלא תמיד מתנהגים כמו שאר ענפי הטכנולוגיה העילית, ולכן אף על פי שההתאוששות בכלכלה העולמית החלה עוד בשנת 2002, היצוא של החברות הישראליות בתחום זה החל לגדול רק במחצית השנייה של 2003. זאת ועוד, ההתפתחות של ענפי האלקטרוניקה בשנתיים האחרונות היא תוצאה של ירידת נתח השוק של ישראל, הנובעת מאיבוד חלקי של היתרון הטכנולוגי שהיה לחברות הישראליות ומהתגברות התחרות מצד המדינות המתפתחות. הירידה בנתח השוק של ישראל בולטת במכירות לארה"ב, כפי שמראה בדיקה של מדד הסחר המשוקלל של ארה"ב על פי משקלות היצוא של ישראל, שנעשתה במחלקת המחקר של בנק ישראל⁸. על פי בדיקה זו הפער שנפתח בשנת 2002 לא נסגר גם השנה.

8 ראו בחוברת השנייה של הדוח, שנכתבה במחלקת המחקר, פרק התעשייה, ענף האלקטרוניקה.

יבוא הסחורות נטו לפי נתוני סחר החוץ, ללא אניות, מטוסים ויהלומים, הסתכם השנה בכ-26 מיליארדי דולרים - ב-3% יותר מאשר בשנה הקודמת (לוח I-ב' 5). בניכוי חומרי אנרגיה (נוסף על אניות, מטוסים ויהלומים) נותר היבוא השנה בהיקף כמעט זהה לזה של שנת 2002 ונמוך בכ-5% מהיבוא של שנת 2001. בניכוי עליית מחירי היבוא הייתה השנה ירידה כמותית של 3.6% ביבוא, ובניכוי חומרי אנרגיה הסתכמה הירידה ב-5.2%. ירידה כמותית ניכרת ביבוא אירעה ברביע הראשון של השנה ואילו ברביע האחרון הייתה עלייה כמותית ביבוא. עליית מחירי האנרגיה ב-12% ועליית הכמות המיובאת ב-8% - תופעה המעידה על קשיחות הביקוש לדלק - העלו את ערך היבוא של חומרי אנרגיה השנה ב-21%, והוא והסתכם ב-3.7 מיליארדי דולרים (דיאגרמה I-ב' 11). עיקר העלייה בכמות היה במחצית השנייה של השנה, במקביל

בניכוי אניות, מטוסים, יהלומים וחומרי אנרגיה היה היקף יבוא הסחורות דומה לזה של שנת 2002.

לוח I-ב' 5

יבוא הסחורות לפי קבוצה (נטו), 1999 עד 2003

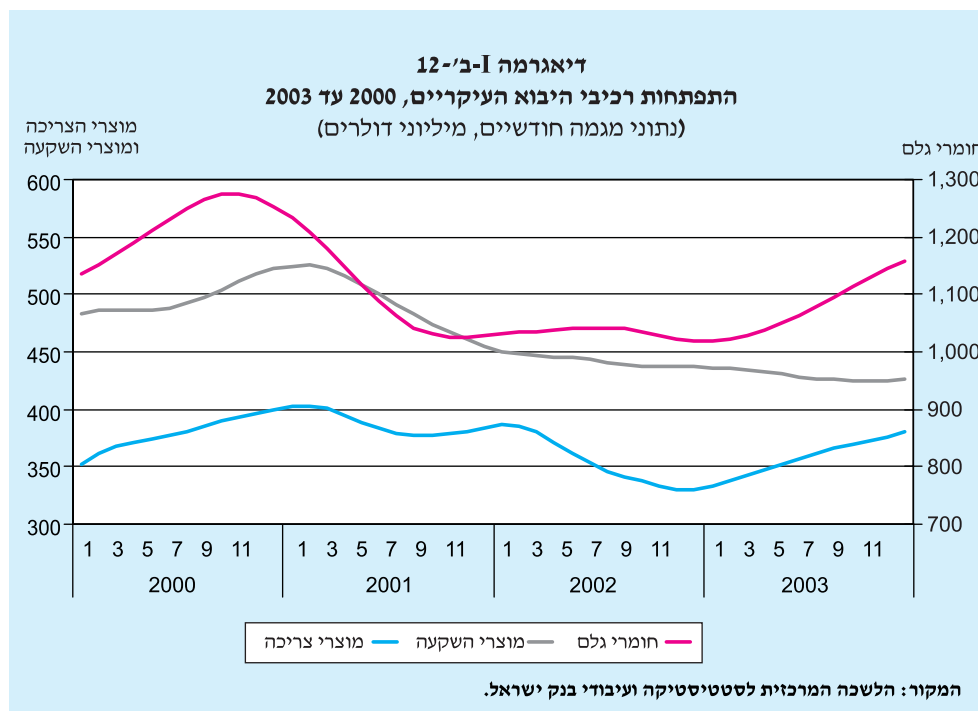
(שיעורי השינוי לעומת השנה הקודמת, אחוזים)

השינוי במחיר	ההתפלגות	היבוא	שיעורי השינוי					
			2003	2002	2001	2000	1999	
(מיליוני דולרים)								
6.1	100.0	33,709	3.5	-0.4	-7.2	15.0	13.4	סך כל היבוא
								סך כל היבוא ללא אניות, מטוסים ויהלומים
7.2	78.0	26,286	3.0	-5.0	-6.1	17.1	5.9	סך כל היבוא ללא אניות, מטוסים, יהלומים וחומרי אנרגיה
6.4	67.0	22,587	0.5	-5.5	-5.4	12.5	4.9	מוצרי צריכה
4.9	12.6	4,258	-1.8	-6.9	3.5	13.8	2.0	חומרי גלם
8.1	38.7	13,034	3.4	-4.3	-10.3	13.3	1.0	מזה: יבוא לתעשיות המכונות והאלקטרוניקה
4.6	13.9	4,678	-3.7	-10.9	-15.5	22.9	5.0	נכסי השקעה
49.0	15.6	5,267	-4.3	-7.0	0.2	9.6	18.5	חומרי אנרגיה
12.1	11.0	3,699	21.2	-1.4	-11.5	65.8	17.2	יהלומים גולמיים ומלוטשים
2.2	21.8	7,350	8.5	31.1	-18.8	16.5	42.1	אניות ומטוסים
	0.2	73	-72.3	-60.6	178.8	-67.3	771.6	אחר
	0.1	29	22.8	21.5	-17.0	38.6	35.0	

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

להתאוששות בפעילות הריאלית. העלייה במחירי הדלק נרשמה בעיקר ברביע הראשון של השנה, בעקבות ההכנות למלחמה בעיראק, ובתחילת מארס הם הגיעו עד ל-35 דולרים לחבית. סיום המלחמה הביא לתהליך של ירידת מחירים, אך מאז תחילת מאי הם שבו ועלו בהדרגה, כך שהמחיר הממוצע בשנת 2003 היה גבוה מזה של 2002.

ההתאוששות המאוחרת בתעשיות הטכנולוגיה העילית, שהחלה רק בסוף השנה, התבטאה גם בירידה של 4% ביבוא חומרי הגלם עבור תעשיית המכונות והאלקטרוניקה, המשקפת במידה מסוימת את תעשיות הטכנולוגיה העילית. ירידה זו מוסברת בקשר ההדוק שבין יצוא הענפים האלה ליבוא שלהם ובהתכווצות של פעילותם. לעומת זאת גדל יבוא חומרי הגלם לתעשיות הטכנולוגיה המעורבות, שיצואן גדל השנה. כך, לדוגמה, עלה יבוא ענף הכימיקלים ב-9%, ויבוא ענף הגומי והפלסטיקה עלה ב-17%.

ביבוא מוצרי הצריכה נרשמה מגמת עלייה במהלך השנה, אך סך היבוא השנתי היה נמוך מזה של השנה הקודמת (דיאגרמה I-ב' 12). הירידה השנתית בולטת ביבוא המוצרים בני הקיימא (ריהוט ומוצרי חשמל לשימוש ביתי וכלי תחבורה), שפחת בכ-5% לאחר ירידה של 13% בשנת 2002, וכן פחת השנה יבוא נכסי ההשקעה - ב-4%. במונחים כמותיים ירד יבוא מוצרי הצריכה השנה ב-6.4%, ויבוא נכסי השקעה ירד ב-8.7%.

3. חשבון השירותים

בחשבון השירותים חל השנה שיפור של 1.1 מיליארדי דולרים. השיפור כולו היה בסעיף השירותים האחרים (שרכיביו המרכזיים הם שירותי מחשוב ומו"פ, דמי סוכן ושירותים שונים), והתרכז בסעיף השירותים השונים. ההכנסות של ענפי המחשוב והמו"פ, המהווים רכיבים מרכזיים של ענפי טכנולוגיות המידע, גדלו השנה ב-7% (0.2 מיליארד) לאחר שבשנת 2002 ירדו הכנסותיהם ב-11%. בעקבות הירידה הנמשכת ביצוא הענפים האלה מאז שנת 2000 ירד משקלם בסך יצוא השירותים ללא תיירות מ-37% ל-31% (לוח I-ב' 6, ודיאגרמה I-ב' 13).

ברבע השני של השנה החלה התאוששות בכניסות התיירים, ומספרם השנה עלה ב-23% לעומת השנה הקודמת. עם זאת הממוצע הרבעוני של כניסות התיירים בשנים 2002 ו-2003 (216 ו-265 אלף בהתאמה) הוא עדיין הנמוך ביותר מאז 1990 (ממוצע נמוך מעט יותר היה רק בשנת 1991 - שנת מלחמת המפרץ) ונמוך ב-56% מאשר בשנת 2000, שהייתה שנת שיא בתיירות (דיאגרמה I-ב' 14). למרות ההתאוששות בכניסת התיירים מראה אומדן ההכנסות מתיירים במאזן התשלומים גידול נמוך של 7%, וזאת משום שהשנה נמשכו השינויים במאפייני התיירים המגיעים לישראל; אלה גרמו להקטנה של 14% בהכנסה הממוצעת מתייר, אף שמשך השהייה בארץ לא השתנה לעומת השנה הקודמת. שינויים

חשבון השירותים
הסתכם בעודף של
0.5 מיליארד דולרים
- שיפור של 1.1 מיליארדי
דולרים.

עלו ההכנסות מתיירים
וירדו ההכנסות מהוצאות
הקיום של העובדים
הזרים.

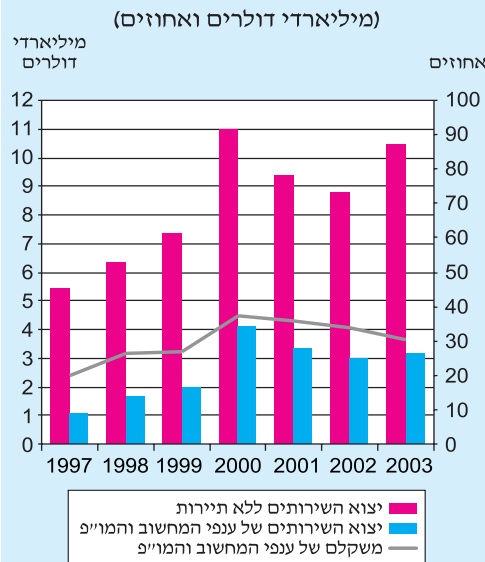
לוח I-ב'-6

יצוא השירותים של ענפי המחשוב והמו"פ, 1998 עד 2003

שנה	יצוא השירותים ללא תיירות	יצוא השירותים של ענפי המחשוב והמו"פ	שיעור השינוי השנתי ביצוא ענפי המחשוב והמו"פ	משקל ענפי המחשוב והמו"פ ביצוא השירותים
1998	6.3	1.7	55.3	26.3
1999	7.3	2.0	17.4	26.7
2000	11.0	4.1	110.4	37.4
2001	9.4	3.4	-18.6	35.7
2002	8.8	3.0	-11.1	34.0
2003	10.4	3.2	6.9	30.6

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

דיאגרמה I-ב'-13
התפתחות יצוא השירותים (ללא תיירות) ויצוא שירותי ענפי המחשוב והמו"פ, 1997 עד 2003

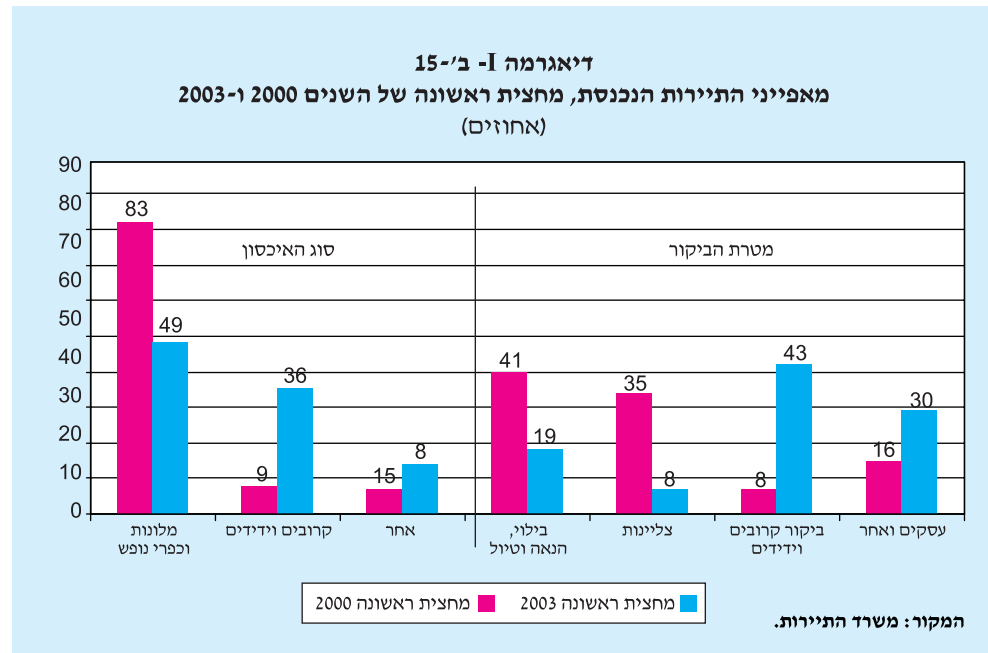
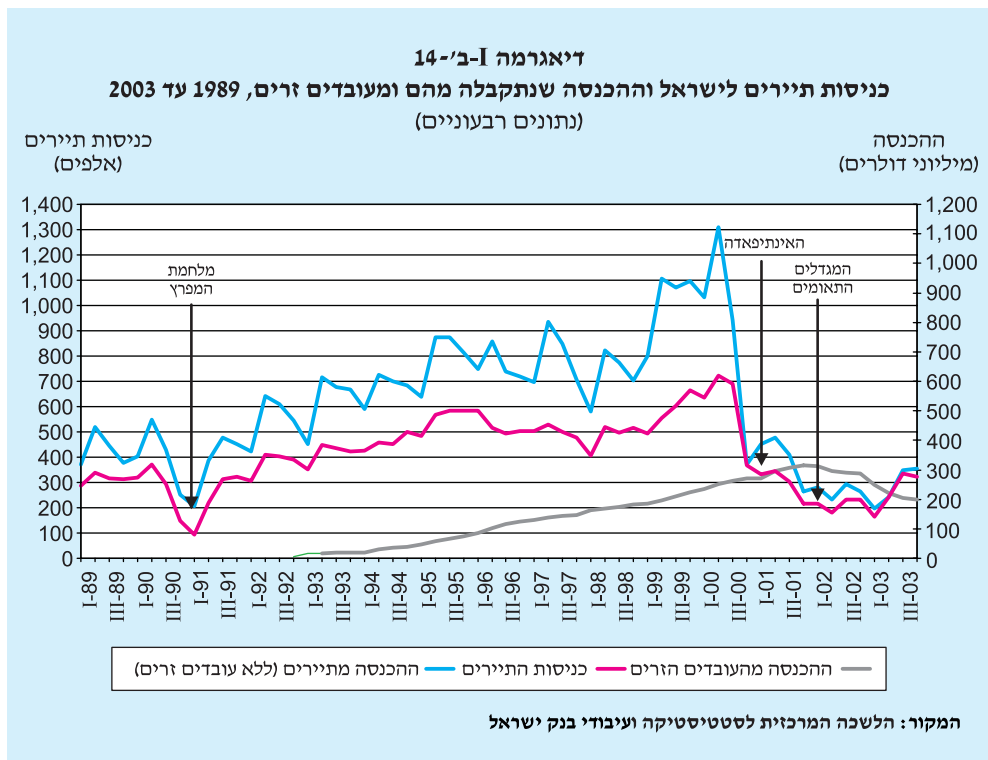

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

אלה, שהחלו לפי כשלוש שנים, עיקרם: ירידה במשקל התיירים המתאכסנים בבתי מלון וכפרי נופש ועלייה במשקל המתאכסנים אצל ידידים וקרובים; ירידה במשקל התיירים הבאים למטרת בילוי וטיול ולמטרת צלינות ועלייה במשקל התיירים הבאים לביקור קרובים וחברים (דיאגרמה I-ב'-15). מגמות אלו נעוצות במצב הביטחוני בארץ, ואינן קשורות להתפתחות בתיירות העולמית, שהשתנתה השנה רק מעט (ירידה של כאחוז אחד).

סעיף ההכנסות מתיירות במאזן התשלומים כולל גם את ההכנסות מהוצאות הקיום של העובדים הזרים. הכנסות אלו הן רכיב מהותי בסעיף זה בשנים האחרונות, כתוצאה מהירידה התלולה בכניסת תיירים לישראל מאז האירועים הביטחוניים שהחלו ברביע האחרון של שנת 2000. בשנת 2002 עלה סך ההכנסות מעובדים זרים על ההכנסות מתיירים, והשנה, בעקבות הירידה

9 על פי סקר תיירות נכנסת - דוח חצי שנתי 2003, של משרד התיירות, והדוחות לשנים הקודמות. ההשוואה היא של נתוני המחצית הראשונה של 2003 עם נתוני המחצית הראשונה של 2000.

במספר העובדים הזרים (ראו בסעיף 4) ירד משקלם למעט פחות ממחצית ההכנסות בסעיף התיירות (דיאגרמה I-ב' 14). הירידה בהכנסות מהעובדים הזרים השנה (0.3 מיליארד דולרים) קיזזה את הגידול המתון שהיה בהכנסות מתיירים, ואילו מספר היציאות של ישראלים לחו"ל וגם אומדן הוצאותיהם היו השנה זהים לאלו של 2002; לכן מראים נתוני סעיף התיירות במאזן התשלומים ירידה בהכנסות נטו.

4. חשבון גורמי הייצור

השנה היו התפתחויות מנוגדות בשני הרכיבים של חשבון גורמי הייצור. מחד גיסא- גידול של 1.4 מיליארדי דולרים בהוצאות הריבית נטו ובהוצאות ההוניות על ההשקעות הישירות נטו, ומאידך - ירידה של 0.5 מיליארד דולרים בהוצאות השכר.

הוצאות הריבית נטו מורכבות מתשלומי ריבית לחו"ל עבור חוב חיצוני שנלקח בעבר, בניכוי תקבולי ריבית מחו"ל בגין נכסי המשק בחו"ל. הוצאות הריבית נטו גדלו השנה ב-0.9 מיליארד דולרים, למרות הירידה בריבית הבין-לאומית, שהתרכזה בריבית לזמן קצר. במגזר הפרטי יתרת הנכסים שהושקעו לזמן קצר גבוהה מיתרת החוב שנלקח לזמן קצר, ועל כן הקטנת ההכנסות בעקבות ירידת הריבית גבוהה מהירידה בהוצאות. במגזר הציבורי הייתה תופעה דומה, משום שמרבית הלוואות הממשלה נלקחו בעבר בריביות קבועות. נוסף על כך פחתו הכנסות בנק ישראל על יתרות מטבע החוץ וגדלו תשלומי הריבית של הממשלה כתוצאה מפירעון חלק מכספי הערבויות שהריבית עליהן משולמת בסוף תקופת הפירעון (zero coupon).

היקף ההוצאה ההונית על ההשקעה הישירה בישראל (רווחים שחולקו ורווחים שלא חולקו) הוכפל השנה והגיע ל-1.3 מיליארדי דולרים, ופחתו ההכנסות ההוניות על ההשקעה הישירה בחו"ל - ועל כן נרשמה בסעיף זה ירידה של 0.7 מיליארד בהכנסות נטו. גידול ההוצאה קשור לגידול שהיה השנה בהשקעות תושבי חוץ בישראל, כתוצאה מההתאוששות בכלכלה העולמית. גידול ההשקעות וגידול הרווחים של החברות שתושבי החוץ השקיעו בהן הביאו לגידול של כמחצית ברווחים שחולקו ולהכפלה של הרווחים שלא חולקו. יש לציין כי הרווחים שלא חולקו נרשמים במקביל כהשקעה מחודשת בישראל.

השנה נרשמה ירידה במספר העובדים הזרים ולפיכך ירד השנה סך הוצאות השכר לעובדים הזרים ב-0.6 מיליארד דולרים (דיאגרמה I-ב' 16). ממוצע מספר העובדים הזרים, שהוצאות שכרם נכללות בנתוני מאזן התשלומים, נאמד השנה ב-183 אלף, לעומת 247 אלף בשנת 2002. נתון זה כולל את העובדים הלא חוקיים וגם את העובדים ששוהים בארץ יותר משנה. השיא במספר העובדים הזרים נרשם ברביע הרביעי של 2001 - 261 אלף; מאז פחת מספרם בהתמדה, וברביע האחרון של 2003 הוא נאמד ב-167 אלף. ההשפעה של צמצום מספר העובדים הזרים על מאזן התשלומים מצטמצמת ל-0.2 מיליארד דולרים, משום שבמקביל ירדו גם ההכנסות הנובעות מהם: ההכנסה מהוצאות הקיום של העובדים הזרים, שנרשמת בסעיף התיירות, פחתה ב-0.3 מיליארד, וההכנסות ממסים הנגבים מהעובדים הזרים פחתו ב-0.1 מיליארד.

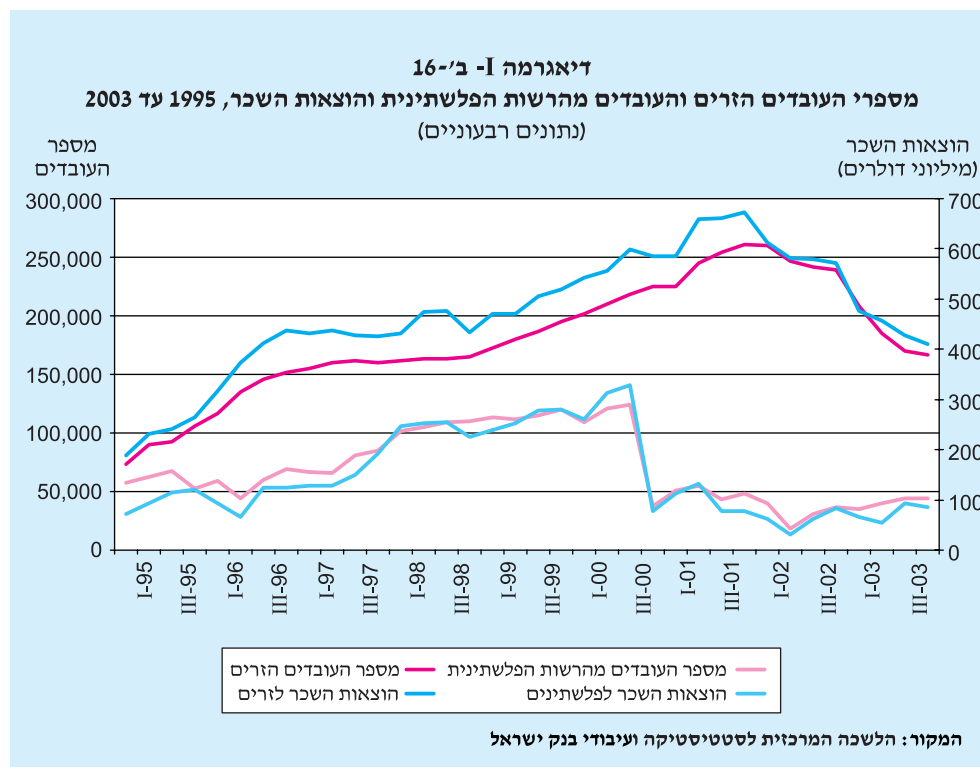
הסכום המועבר על ידי העובדים הזרים למשפחותיהם בחו"ל נאמד על פי שכרם בניכוי הוצאות קיום ותשלומי מסים. סכום זה נאמד השנה בכ-0.8 מיליארד דולרים, לעומת מיליארד בשנה הקודמת¹⁰.

הירידה בריבית הבין-לאומית הביאה לירידה בהוצאות, אך לירידה גדולה יותר בתקבולי הריבית.

הוכפלו ההוצאות ההוניות על ההשקעה הישירה של תושבי חוץ.

הוצאות השכר לעובדים זרים פחתו ב-0.6 מיליארד דולרים. מספר העובדים הזרים ירד במהלך השנה ב-72 אלף ועמד בסופה על כ-167 אלף.

10 דיווחי הבנקים והחלפנים על השכר של עובדים זרים שהועבר לחו"ל קטנים מאומדן זה, ונראה שחלק מכספיהם אלו נרכש והועבר לחו"ל שלא באמצעות המערכת הבנקאית והחלפנים.

מספר העובדים משטחי הרשות הפלשתינית גדל מעט ולא כיסה את הירידה במספר העובדים הזרים, וברביע האחרון של השנה הוא הסתכם בכ-44 אלף, לעומת 37 אלף בסוף שנת 2002. הוצאות השכר שלהם הסתכמו השנה ב-0.3 מיליארד דולרים.

5. ההעברות השוטפות והעברות ההון

בשנת 2003 נעצרה מגמת הגידול בהעברות השוטפות למגזר הפרטי לישראל, והן התייצבו ברמת השנה הקודמת. הפיצול בין ההעברות לפרטים לבין ההעברות למוסדות מעלה כי ההעברות לפרטים ירדו מעט, בעוד שההעברות למוסדות גדלו מעט, ככל הנראה כתוצאה מדפוסי התרמה קבועים ומקיומם של מנגנונים לגיוס תרומות, שהן רכיב חשוב בתקציבי המוסדות. כ-95% מתקבולי הפיצויים האישיים הם במטבע אירו ואלה פחתו השנה ב-13%; לעומת זאת במאזן התשלומים מוצגים הפיצויים האישיים במונחי דולרים. לפיכך, כתוצאה מהתחזקות האירו לעומת הדולר נשארה רמתם זהה לזו של 2002. ההעברות למגזר הציבורי קטנו ב-0.4 מיליארד דולרים, בעיקר בגלל הירידה במענקים מממשלת ארה"ב. ירדו מעט גם ההכנסות ממסים מהעובדים הזרים - בעקבות הירידה במספרם.

היקף ההעברות של תושבי ישראל לחו"ל ירד השנה בהשוואה לשנה הקודמת - שבה נרשם גידול יוצא דופן, שנבע, ככל הנראה, מהעברות לפיקדונות בחו"ל - והן חזרו לרמה של שנת 2001. העברות אלו אינן כוללות את הכספים שמעבירים העובדים הזרים השהים בארץ מעל שנה לבני משפחותיהם. אלו נרשמות במאזן התשלומים של ישראל כחלק מהוצאות השכר לעובדים הזרים.

העברות ההון לישראל נטו הוכפלו השנה, לאחר שבשנת 2002 הן היו נמוכות במיוחד, כתוצאה מהעברה לחו"ל של המגזר הציבורי, אך היקפן היה עדיין נמוך מזה של השנים הקודמות. הירידה בהעברות ההון של המגזר הפרטי הושפעה בעיקר מהירידה בהעברות

נעצרה מגמת העלייה של ההעברות השוטפות למגזר הפרטי לישראל, לאחר עלייה רצופה מאז שנת 1998.

של עולים בשנים האחרונות, בעוד שהעברות ההון של המוסדות הפרטיים לא חרגו מהיקפן בשנים האחרונות.

6. מימון הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור

הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור (דהיינו הגירעון בחשבון השוטף ללא העברות שוטפות - להלן: הגירעון) הסתכם בשנת 2003 ב-6.5 מיליארדי דולרים - נמוך ב-1.3 מיליארדים מהגירעון הממוצע בארבע השנים האחרונות. צורכי המימון של הגירעון (הגירעון בניכוי ההפרשים הסטטיסטיים) היו השנה נמוכים רק ב-0.2 מיליארד מאלו של השנה הקודמת (לוח I-ב'7), עקב הירידה הגדולה בהפרשים הסטטיסטיים¹¹.

צורכי המימון של הגירעון כוסו על ידי ההעברות השוטפות.

המקורות שעומדים למשק לכיסוי הגירעון הטעון מימון הם חוב ומקורות שאינם חוב- העברות והשקעות במכשירי הון. בשנים האחרונות נעשה מימון הגירעון ממקורות שאינם חוב, שהרכיב הגדול בהם הוא ההעברות השוטפות והעברות ההון. גם השנה סיפקו ההעברות השוטפות והעברות ההון את כל צורכי המימון של הגירעון. עודף המקורות השנה - 4.2 מיליארדי דולרים - שהושפע בעיקר מהגידול נטו של ההשקעות במכשירי הון, איפשר למשק להמשיך ולהגדיל את עודף נכסי החוב¹².

הגידול של עודף נכסי החוב נזקף למגזר הפרטי - שהיה לו עודף מקורות בסך 5 מיליארדי דולרים על פני צורכי המימון שלו, והוא הגדיל את עודף נכסיו בחו"ל בסכום זה - ולגידול של 1.3 מיליארדים ביתרות מטבע החוץ. לעומת זאת, הממשלה הגדילה את החוב נטו מחו"ל ב-2.1 מיליארדי דולרים - מרביתם בעקבות גיוס ההון במסגרת הערבויות, אך חלק ניכר מגיוס ההון הופקד בבנק ישראל והגדיל את יתרות המט"ח, ותרם בכך לגידול המהיר של עודף נכסי החוב נטו לזמן קצר. יתרת נכסי החוב נטו של המשק בחו"ל הוכפלה השנה ועמדה בסופה על כ-7 מיליארדי דולרים (כולל השפעה של הפרשי שערים, רווחי הון והתאמות אחרות).

ישראל שונה מקבוצת השוואה שונות של מדינות, הן במשקל הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור בתוצר, והן בהרכב המקורות למימון הגירעון.

בחנית שיעור הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור באחוזי תוצר בין ישראל לבין קבוצת השוואה שונות עד לשנת 2002 מראה פער בולט, כפי שניתן לראות בדיאגרמה I-ב'17: ממוצע שיעור הגירעון בישראל בארבע השנים האחרונות (לרבות 2003) באחוזי תוצר הוא כ-7%, ואילו מדינות האיחוד האירופי ומדינות הדומות לישראל בתמ"ג לנפש, נמצאות בעודף או באיזון, ומדינות הטכנולוגיה העילית נמצאות ברמת גירעון ממוצע של כ-2%. עם זאת ישראל יוצאת דופן גם בהיקף ההעברות השוטפות מחו"ל, שכאמור היו המקור העיקרי למימון הגירעון.

ישראל ייחודית גם בקשר שבין הגירעון של המגזר הציבורי לבין ההעברות השוטפות שלו, שכן היקפן משפיע על היבוא הביטחוני, אך גם כאשר מנכים מהגירעון את היבוא הביטחוני נמצא ששיעור הגירעון הממוצע באחוזי תוצר בישראל בארבע השנים האחרונות-

11 צורכי המימון של הגירעון אינם זהים להיקפו של הגירעון, משום שמגירעון מנכים את ההפרשים הסטטיסטיים, המשקפים טעויות מדידה הן בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור, והן בתנועות ההון. (היקף הגירעון לאחר ניכוי ההפרשים הסטטיסטיים מכונה גם הגירעון הטעון מימון). כך, לדוגמה, משמעותם של הפרשים סטטיסטיים חיוביים היא שהיקף הגירעון היה נמוך מהנמדד או שהיו למשק מקורות מימון שלא אותרו. היקפם של ההפרשים הסטטיסטיים נתון לתנודות ואינו מבוטל, ועל כן השפעתם רבה על חישוב צורכי המימון של הגירעון והתנודות בו. בשלוש השנים האחרונות ההפרשים הסטטיסטיים היו חיוביים, ועל כן צורכי המימון של הגירעון היו נמוכים מהגירעון. השנה הסתכמו ההפרשים הסטטיסטיים ב-1.0 מיליארד דולרים - ב-1.2 מיליארדים פחות מאשר ב-2002. כתוצאה מכך היו צורכי המימון של הגירעון השנה נמוכים רק ב-0.2 מיליארד מאלו של השנה הקודמת (למרות הירידה בסך 1.4 מיליארדים בגירעון), והסתכמו ב-5.5 מיליארדים (לוח I-ב'7).

12 מאז שנת 2002 המשק הישראלי הוא משק מלווה נטו לחו"ל. משמע, שעודף נכסי החוב בחו"ל (הלואות לחו"ל ופיקדונות בחו"ל) גדול מסך החוב לחו"ל (הלואות מחו"ל ופיקדונות של תושבי חוץ).

לוח I-ב'-7

המקורות למימון הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור, 1999 עד 2003
(מיליוני דולרים)

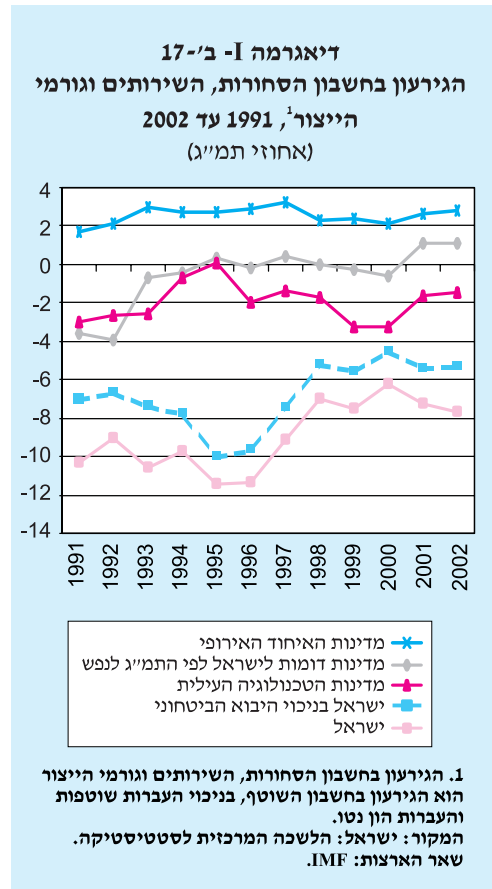
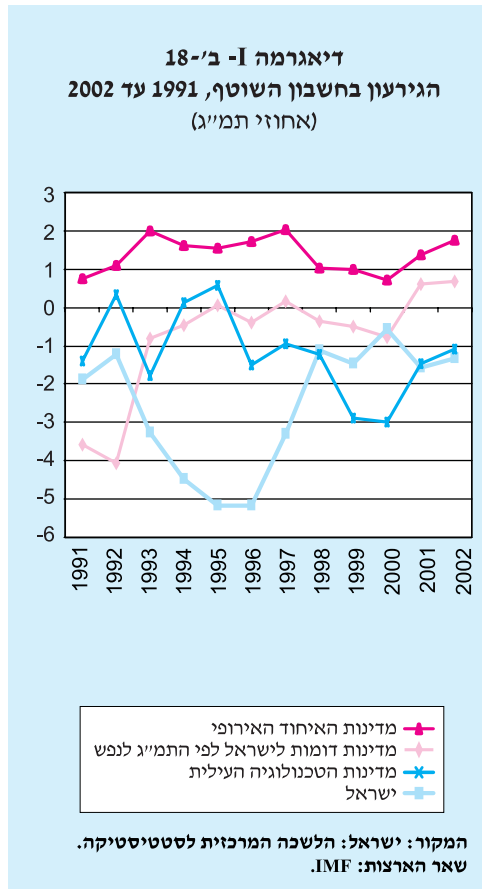
2003	2002	2001	2000	1999	
-6,512	-7,929	-8,185	-7,154	-7,825	1. הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור
1,033	2,223	750	-3,077	-2,728	2. ההפרשים הסטטיסטיים (2=-1-4+6)
5,479	5,706	7,435	10,231	10,553	3. הצורך במימון (3=-[1+2])
6,798	4,960	7,285	10,992	11,481	4. סך כל מקורות המימון (4=4.1+4.2)
9,703	8,290	11,161	12,435	11,091	4.1 העברות והשקעות
6,775	6,700	7,090	6,938	6,881	4.1.1 העברות שוטפות והעברות הון נטו
2,928	1,590	4,071	5,497	4,210	4.1.2 השקעות ישירות והשקעות פיננסיות במניות
-2,906	-3,329	-3,876	-1,443	390	4.2 נטילת חוב נטו ² (הלוואות ³ ופיקדונות)
4,225	2,584	3,726	2,204	538	5. עודף המקורות מהעברות ומהשקעות (5=4.1-3) (=השינוי הנגזר בחוב החיצוני נטו ² [(4.2-6)])
1,319	-746	-150	761	929	6. העלייה ביתרות בנק ישראל ² (6=5+4.2=4-3)

(1) ההפרשים הסטטיסטיים מופחתים מהגירעון לצורך חישוב הצורך במימון, מכיוון שהם משקפים טעויות מדידה הן בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור, והן בתנועות ההון. ככל הנראה היקף הגירעון היה שונה מתוצאות המדידה וכן היו למשק מקורות מימון שלא אותרו.
(2) ללא הפרשי שערים ורווחי הון.
(3) אשראי ואיגרות חוב.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

כ-5% - גבוה משיעורו במדינות השוואה.

השוואה של החשבון השוטף של ישראל ומדינות אחרות, המוצגת בדיאגרמה I-ב'-18, מראה שיפור בנתוני ישראל מאז 1998 בהשוואה למדינות אחרות. הגירעון של ישראל במונחי תוצר מאז 1998 נמוך מהגירעון בקבוצת המדינות בעלות רמת פעילות גבוהה בענפי הטכנולוגיה העילית, אך גבוה מגירעון המדינות הדומות לישראל בתמ"ג לנפש. ואולם, גם לאחר ירידת הגירעון בחשבון השוטף בשנת 2003 עדיין נתוני החשבון השוטף של ישראל במונחי תמ"ג נמוכים מנתוני קבוצת מדינות האיחוד האירופי, שבשנים האחרונות נהנו מעודף יציב של 1-2 אחוזי תמ"ג בחשבון השוטף.

7. החשבון השוטף של המגזר הציבורי

למגזר הציבורי (הכולל את הממשלה, בנק ישראל, המוסדות הלאומיים והמוסדות הממשלתיים) יש לאורך שנים עודף בחשבון השוטף, שעמד בממוצע בחמש השנים האחרונות על 1.1 מיליארד דולרים (לוח I-ב'2). לממשלה גירעון קבוע בחשבון השוטף, שבממוצע לחמש השנים האחרונות עמד על 0.5 מיליארד דולרים. גירעון זה נובע בעיקר משיטת הרישום במאזן התשלומים, שלפיה נרשמות כהוצאות גם ההוצאות הנצברות לתשלומי ריבית. ההוצאות העיקריות של הממשלה במט"ח הן ההוצאות ליבוא ביטחוני ותשלומי הריבית השוטפים של הממשלה, וכנגד זאת, המענקים מממשלת ארה"ב הם עיקר הכנסותיה השוטפות, ולרוב הם מכסים הוצאות אלו. השנה קטן היבוא הביטחוני ב-0.4 מיליארד, ובמקביל קטנו גם המענקים מממשלת ארה"ב.

העודף בחשבון השוטף של המגזר הציבורי נובע בעיקר מהכנסות בנק ישראל על יתרות מטבע החוץ, מדהעברות השוטפות ומהעברות ההון למוסדות הלאומיים ולמלכ"רים ממשלתיים. עודף זה פחת השנה והגיע ל-0.7 מיליארד דולרים; זאת כתוצאה מהירידה בריבית הביין-לאומית - שגרמה להקטנת הכנסות בנק ישראל מיתרות המט"ח - ומגידול תשלומי הריבית של הממשלה כתוצאה מפירעון חלק מכספי הערבויות, שהריבית עליהם משולמת בסוף תקופת הפירעון (zero coupon). נוסף על כך, למעלה מ-80% מהלוואות הממשלה נלקחות בריבית קבועה, ולכן ירידת הריבית העולמית לא השפיעה על הוצאותיה. עם זאת, ירידת הריבית העולמית באה לידי ביטוי בתנאים של גיוסי

העודף בחשבון השוטף של המגזר הציבורי נובע מהכנסות בנק ישראל על יתרות מטבע החוץ ומהעברות השוטפות למוסדות הלאומיים ולמוסדות הממשלתיים ללא כוונת רווח.

הממשלה בשנה השוטפת: הריבית הממוצעת בגיוס הערבויות בשנת 2003 הייתה נמוכה ב-1.5% מאשר בהסדר של שנת 1993. מגמת הירידה בהוצאות הריבית של הממשלה עד 2002 קשורה להקטנת מצבת החובות של הממשלה, אך בעקבות קבלת הערבויות השנה והגיוסים הנוספים, הצפויים להימשך גם בשנתיים הקרובות, תגדל יתרת החוב החיצוני של הממשלה, ובעקבותיה צפויים לגדול תשלומי הריבית לחו"ל.

הממשלה מקבלת דרך קבע מענקים מממשלת ארה"ב, המממנים את רוב הוצאותיה במט"ח: המענק הביטחוני משמש בעיקרו למימון היבוא הביטחוני, והמענק האזרחי משמש לפירעון הלוואות. בגלל שיטת הרישום במאזן התשלומים נרשם המענק האזרחי בסך 480 מיליוני דולרים כתקבול בשנת 2003, אף שלמעשה הוא התקבל רק בפברואר 2004, וכך היה גם בשנתיים הקודמות. לעומת זאת המענק הביטחוני נרשם רק עם ניצולו. נוסף על כך, עמלת הסיכון בסך 150 מיליוני דולרים, ששילמה הממשלה לממשלת ארה"ב בשנת 2003 בגין גיוס הערבויות, נפרסת ברישום במאזן התשלומים לאורך כל תקופת ההלוואה - כ-30 שנה.

הגירעון השוטף של הממשלה גדל השנה, בעיקר כתוצאה מגידול תשלומי הריבית שלה. ירידת המענק האזרחי קוזה על ידי קבלת חלק מהמענק הביטחוני המיוחד; מסגרתו של מענק זה עומדת עתה על מיליארד דולרים - רובו נוצל בשנת 2003, והשאר ינוצל ב-2004.

תיבה I-ב' 1

התפתחות ענף היהלומים בישראל, 1998 עד 2003

בענף היהלומים בישראל התחוללו בשנים האחרונות שינויים מבניים מהותיים: ישראל הפכה למרכז סחר יותר ממקום ייצור - שינוי המתבטא בהעברת הייצור של אבנים קטנות לחו"ל ובמכירה גדלה והולכת של יהלומים ממשרדים בחו"ל. כתוצאה מכך גדל בשנים האחרונות יצוא היהלומים הגולמיים, המשקף את העברת הייצור לחו"ל, ובתוך שנתיים הוכפל היחס שלהם ליבוא היהלומים המלוטשים והגיע בשנת 2003 ל-57% (לוח 1 ודיאגרמה 1). במקביל גדל במידה ניכרת יבוא היהלומים המלוטשים, והיחס שלהם ליצוא היהלומים המלוטשים הוכפל תוך חמש שנים והגיע בשנת 2003 ל-61% (לוח 1 ודיאגרמה 2). יבוא זה משקף בעיקר את הירידה בייצור המקומי, כאשר את החסר משלים היבוא, בעיקר של אבנים קטנות שאינן מיוצרות בישראל. הוא גם מגדיל את מיגוון היהלומים המוצעים למכירה לקניינים המגיעים מחו"ל.

בשנת 2003 נמשכה מגמת הירידה ביצוא נטו של יהלומים מלוטשים, שירד ב-24%, ובמקביל ירד השנה היבוא נטו של יהלומים גולמיים בשיעור של 39%, ורמתו הייתה הנמוכה ביותר בחמש השנים האחרונות. תרומת הענף למאזן התשלומים-עודף היצוא של יהלומים גולמיים ומלוטשים על יבואם - הסתכמה השנה ב-0.5 מיליארד דולרים, שהם כ-7% מהיקף היצוא, בדומה לתרומה הממוצעת של הענף בחמש השנים האחרונות - 0.4 מיליארד דולר לשנה, שהם 6% מהיצוא. על רקע עלויות הייצור הנמוכות עבר בשנים האחרונות חלק ניכר מייצור

היהלומים להודו, לסין ולמדינות נוספות בדרום מזרח אסיה. הסטת הייצור למדינות אלו הייתה בעיקר של ענף עיבוד היהלומים הקטנים, ואילו האבנים הגדולות מעובדות בישראל. תהליך זה החל עוד בשנת 2001, נמשך ביתר שאת בשנים 2002 ו-2003 והיה הגורם העיקרי לירידה של מספר המועסקים בענף - נוסף על השפעת המיכון האוטומטי שהוכנס לענף וסגירת מפעלים בשל קשיים פיננסיים. מספרם ירד מאז תחילת שנות התשעים, שבהם העסיק הענף באופן ישיר כ-13,000 עובדי ייצור, לכ-3,000 בסוף שנת 2003.

בשנת 2003 הואצה מגמת הירידה בייצור המקומי: יבוא יהלומי הגלם ירד השנה ב-10 אחוזים (13 אחוזים במונחי קראטים), וכתוצאה מהיצוא המוגבר של יהלומים גולמיים (יצוא הגלם נטו גדל בכ-38% וב-28% במונחי קראטים) ירד השנה היבוא נטו של יהלומי הגלם ב-39%, שהם 65% במונחי קראטים. הירידה ביבוא הגלם נבעה

לוח 1

ענף היהלומים - היצוא, היבוא והתרומה למאזן התשלומים, 1998 עד 2003
(מיליוני דולרים)

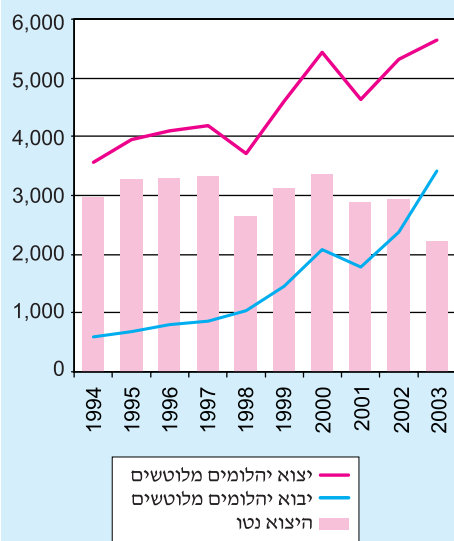
שיעור השינוי השנתי ב-2003	2003	2002	2001	2000	1999	1998	
(אחוזים)							א. סך כל הפעילות בענף
13	7,865	6,931	5,672	6,816	5,681	4,345	1. יצוא יהלומים גולמיים ומלוטשים
9	7,350	6,773	5,164	6,359	5,456	3,839	2. יבוא יהלומים גולמיים ומלוטשים
	515	158	508	457	225	506	3. עודף היצוא = התרומה למאזן התשלומים
	7	2	9	7	4	12	4. משקל עודף היצוא מסך היצוא (אחוזים)
							ב. יהלומים מלוטשים
-24	2,224	2,937	2,867	3,357	3,132	2,654	1. היצוא נטו
6	5,632	5,316	4,646	5,437	4,589	3,702	2. היצוא בניכוי החזרות
43	3,408	2,380	1,780	2,080	1,458	1,048	3. היבוא בניכוי החזרות
	61	45	38	38	32	28	4. יחס היבוא לעומת היצוא (אחוזים)
							ג. יהלומים גולמיים
-38	1,710	2,779	2,359	2,900	2,907	2,148	1. היבוא נטו
-10	3,942	4,393	3,384	4,278	3,999	2,791	2. היבוא בניכוי החזרות
38	2,232	1,614	1,026	1,379	1,092	644	3. היצוא בניכוי החזרות
54	57	37	30	32	27	23	4. יחס היצוא לעומת היבוא (אחוזים)

המקור: הלשכה המרכזית לסטיטיסטיקה.

משתי סיבות: א. שינויים במדיניות השיווק של סינדיקט היהלומים דה-בירס¹³ הביאו לקשיים ואף למחסור באספקה סדירה של יהלומי גלם מהשוק העולמי לישראל. ב. יבוא מוגבר ברביע האחרון של שנת 2002, שבו הוקדם יבוא בסך כ-0.4 מיליארד דולרים, לקראת כניסתו לתוקף של "הסכם קימברלי" בתחילת 2003¹⁴. כתוצאה מהתפתחות זו היחס של היקף יצוא הגלם ליבוא הגלם כמעט הוכפל השנה, ואילו הקטנת הייצור המקומי גרמה להגדלת יבוא היהלומים המלוטשים.

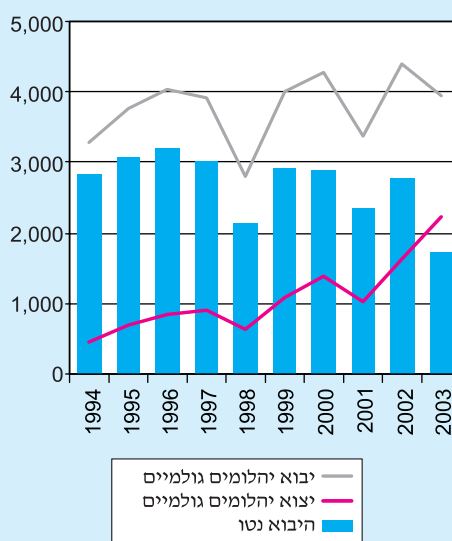
בשנת 2003 גדל יצוא היהלומים המלוטשים מישראל ב-6% (3.5% במונחי קראטים) והגיע לשיא של 5.6 מיליארדי דולרים. חלקה של ארה"ב ביצוא היהלומים מישראל הגיע השנה לשיא - 68%; 12% יוצאו להונג-קונג, 7% לבלגיה, 2% ליפן, והשאר - למדינות אחרות. מכירות יהלומים בקונסיגנציה גדלו השנה משמעותית, בעיקר המכירות לארה"ב; זאת משום שבשל המצב הביטחוני ממעטים קניינים להגיע לישראל, והיהלומנים נאלצים לשלוח כמויות גדולות של יהלומים למשרדיהם בחו"ל, או לצאת עם היהלומים לחו"ל בניסיון למכרם שם. יהלומים אלו נכללים ביצוא, אף שהם לא נמכרו בפועל. חלק מיצוא זה חוזר בלא שנמכר, והדבר בא לידי ביטוי בהחזרות היצוא, שהיקפן הגיע השנה ל-37% מהיצוא ברוטו.

דיאגרמה 2
יצוא ויבוא של יהלומים מלוטשים,
1994 עד 2003
(מיליוני דולרים)

המקור: ישראל: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

דיאגרמה 1
יבוא ויצוא של יהלומים גולמיים,
1994 עד 2003
(מיליוני דולרים)

המקור: ישראל: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

13 קונצרן דה-בירס הוא הגורם הדומיננטי בשיווק יהלומי הגלם בעולם: נתח השוק שלו כ-60%.

14 במאי 2000 נוסד פורום בין לאומי המורכב מנציגי מדינות, נציגי תעשיית היהלומים ונציגי ארגונים מרכזיים, במגמה לשים קץ לסחר ביהלומי גלם העלולים לשמש מקור למימון מלחמות באזורים מסוימים ביבשת אפריקה, אשר נודעו בציבור כ"יהלומי קונפליקט". ההחלטה הסופית והמחייבת על יישומה של מערכת תיעוד תנועת יהלומי הגלם, התקבלה במפגש של פורום "תהליך קימברלי" (Kimberly Process). העקרונות הבסיסיים של "תהליך קימברלי" קובעים, כי כל משלוח של יהלומי גלם, הן ביבוא והן ביצוא, יש ללוות בתעודת מקור רשמית של המדינה המייצאת. המסחר ביהלומי גלם עם מדינות שלא הצטרפו לתהליך - אסור.